

ਖਾਸ ਜੈਨ ਤਿਉਹਾਰ :

ਔਲੀ ਪਰਵ : ਇਹ ਤਿਉਹਾਰ ਸਾਲ ਵਿੱਚ ਦੋ ਵਾਰ ਮਨਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਚੇਤਸਦੀ ਸਤਵੀਂ ਤੋਂ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਕੇ ਨੌਂ ਦਿਨ (ਪੂਰਨਮਾਸ਼ੀ) ਤੱਕ ਮਨਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਾਵਨ ਸ਼ੁਦੀ ਸੱਤਵੀਂ ਤੋਂ ਪੂਰਨਮਾਸ਼ੀ ਤੱਕ ਇਹ ਤਿਉਹਾਰ ਮਨਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤਿਉਹਾਰ ਵਿੱਚ ਨਵ ਪਦ ਦੀ ਅਰਾਧਨਾ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਨਵ ਪਦ ਵਿੱਚ ਰੰਗਾਂ ਦੀ ਕਲਪਨਾ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਨਮੋ ਅਰਿਹੰਤਾਣੇਂ ਰੰਗ ਸਫੇਦ, ਨਮੋ ਉਭਯਾਯਾਣੇਂ ਰੰਗ ਨੀਲਾ, ਨਮੋ ਸਿਧਾਣੇਂ ਰੰਗ ਲਾਲ, ਨਮੋ ਆਯਾਰਿਆਣੇਂ ਰੰਗ ਪੀਲਾ, ਨਮੋ ਲੋਏ ਸਵਸਾਹੁਣੇਂ ਰੰਗ ਕਾਲਾ।

ਨਮੋ ਨਾਣਸੋਂ, ਨਮੋ ਦਸੰਣਸੋਂ, ਨਮੋ ਚਰਿੱਤਸੋਂ, ਨਮੋ ਤੱਵਸ - ਇਹਨਾਂ ਦਾ ਰੰਗ ਸਫੇਦ ਹੈ। ਇਸੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਨੌਂ ਪਦਾਂ ਵਿੱਚ ਹਰ ਰੋਜ਼ ਇੱਕ ਪਦ ਦੀ ਅਰਾਧਨਾ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਦਿਨ ਉਸੇ ਰੰਗ ਅਨੁਸਾਰ ਰੂਪਾ, ਰਸਹੀਣ, (ਦੁੱਧ) ਘੀ, ਗੁੜ, ਸ਼ੱਕਰ, ਮਿੱਠੇ ਤੋਂ ਰਹਿਤ, ਸਵਾਦ ਰਹਿਤ ਭੋਜਨ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਆਯੋਧਿਲ ਤਪ ਜੀਭ ਦੇ ਰਸਾਂ ਤੇ ਜਿੱਤ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦਾ ਮਹਾਨ ਆਦਰਸ਼ ਹੈ। ਜੀਭ ਇੰਦਰੀ ਦਾ ਸੰਜਮ ਹੈ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਸਾਧਕ ਨੂੰ ਮਨ ਮਾਰਨਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤਿਉਹਾਰ ਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਰਾਜਾ ਸ਼੍ਰੀਪਾਲ ਮੈਨਾਂਸ਼ੁੰਦਰੀ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਤੇ ਆਧਾਰਿਤ ਹੈ, ਜਿਸ ਅੰਦਰ ਰਾਜਾ ਸ਼੍ਰੀ ਪਾਲ ਦਾ ਅਤੇ ਕੋਹੜ ਰੋਗ ਤੋਂ ਦੁੱਖੀ ਸੱਤ ਸੌ ਆਦਮੀਆਂ ਦਾ ਰੋਗ ਦੂਰ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਹ ਤਿਉਹਾਰ ਤਪ ਅਰਾਧਨਾ ਸਿੱਧ ਚੱਕਰ ਦੇ ਨਾਉਂ ਨਾਲ ਵੀ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹੈ। ਦਰਅਸਲ ਇਹ ਤਿਉਹਾਰ ਤਪ ਅਰਾਧਨਾ ਤੇ ਇੰਦਰੀਆਂ ਤੇ ਜਿੱਤ ਦਾ ਤਿਉਹਾਰ ਹੈ।

ਮਹਾਂਵੀਰ ਜੰਯਤੀ :

ਚੇਤਰ ਸ਼ੁਕਲਾ ਤਰਯੋਦਸ਼ੀ ਨੂੰ ਭਗਵਾਨ ਮਹਾਂਵੀਰ ਦਾ ਜਨਮ ਦਿਨ ਮਨਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਅਕਸ਼ੇ ਤੀਜ :

ਅਕਸ਼ੇ ਤੀਜ ਦਾ ਤਿਉਹਾਰ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਪਹਿਲੇ ਤੀਰਥੰਕਰ ਭਗਵਾਨ ਰਿਸ਼ਭਦੇਵ ਦੇ ਨਾਲ ਹੈ। ਰਿਸ਼ਭਦੇਵ ਨੇ ਇੱਕ ਸਾਲ ਦੇ ਤਪ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵੈਸਾਖ ਸ਼ੁਦੀ ਨੂੰ ਗੰਨੇ ਦੇ ਰਸ ਨਾਲ ਪਾਰਨਾ (ਵਰਤ ਖੋਲਣ ਦੀ ਕਿਰਿਆ) ਕੀਤਾ, ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਇਹ ਤਿਉਹਾਰ ਈਕਸ਼ੁ ਤੀਜ ਜਾਂ ਅਕਸ਼ੇ ਤੀਜ ਦੇ ਨਾਂ ਨਾਲ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹੋਇਆ। ਜੈਨ ਗ੍ਰਹਿਸਥ ਅੱਜ ਵੀ ਇੱਕ ਸਾਲ ਦਾ ਏਕਾਂਤਰ ਤਪ (ਇੱਕ ਦਿਨ ਖਾਣਾ ਤੇ ਇੱਕ ਦਿਨ ਤਪ) ਬ੍ਰਹਮਚਰਯ ਪਾਲਨ ਕਰਕੇ ਇਸ ਵਰਸ਼ੀ ਤਪ ਦੀ ਅਰਾਧਨਾ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਰਕਸ਼ਾ ਬੰਧਨ :

ਇਸ ਤਿਉਹਾਰ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਵਿਸ਼ਣੂ ਕੁਮਾਰ ਮੁਨੀ ਨਾਲ ਹੈ। ਨਮੁਚੀ, ਜੋ ਚੱਕਰਵਰਤੀ ਸਮਰਾਟ ਮਹਾਪਦਮ ਦਾ ਮੰਤਰੀ ਸੀ। ਚੱਕਰਵਰਤੀ ਸਮਰਾਟ ਨੂੰ ਖੁਸ਼ ਕਰਕੇ ਨਮੁਚੀ ਸੱਤ ਦਿਨ ਦਾ ਰਾਜ ਹਾਸਿਲ ਕੀਤਾ। ਜੈਨ ਮੁਨੀਆਂ ਤੋਂ ਧਰਮ ਚਰਚਾ ਵਿੱਚ ਹਾਰ ਕਾਰਣ ਉਹ ਬਦਲਾ ਲੈਣ ਦੀ ਸੋਚ ਨਾਲ ਉਸ ਨੇ ਉਹਨਾਂ ਮੁਨੀਆਂ ਨੂੰ ਕੋਹਲੂ ਵਿੱਚ ਪੀੜਨ ਦਾ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ। ਤਦ ਵਿਸ਼ਣੂ ਕੁਮਾਰ ਨੇ ਵਿਸ਼ਾਲ ਸ਼ਰੀਰ ਧਾਰਨ ਕਰਕੇ ਉਸਨੂੰ ਸਮਾਪਤ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਜੈਨ ਮੁਨੀਆਂ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਕੀਤੀ। ਤਦ ਤੋਂ ਰੱਖੜੀ ਦਾ ਤਿਉਹਾਰ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਇਆ।

ਪਰਿਉਸ਼ਣ ਮਹਾਂਪਰਵ :

ਇਹ ਅਧਿਆਤਮਕ ਸਾਧਨਾ ਦਾ ਮਹਾਨ ਪਰਵ ਹੈ। ਇਹ ਤਿਉਹਾਰ ਭਾਦੋਂ ਵਦੀ 12 ਜਾਂ 13 ਤੋਂ ਭਾਦੋਂ ਸ਼ੁਦੀ ਚੌਥ ਜਾਂ ਪੰਚਮੀ ਤੱਕ ਮਨਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਆਖਰੀ ਦਿਨ ਸੰਮਵਤਸਰੀ ਮਹਾਂਪਰਵ ਹੈ। ਇਸ ਦਿਨ ਜੈਨ ਸਾਧਕ ਮਨ, ਬਚਨ ਤੇ ਕਾਇਆ ਤੋਂ ਆਪਣੀਆਂ ਭੁੱਲਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਖਿਮਾ ਮੰਗਦਾ ਹੈ ਤੇ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਤਿਉਹਾਰ ਖਿਮਾ ਤੇ ਦੋਸਤੀ ਦਾ ਪੱਵਿਤਰ ਤਿਉਹਾਰ ਹੈ। ਦਿਗੰਬਰ ਪ੍ਰੰਪਰਾ ਵਿੱਚ ਭਾਦੋਂ ਸ਼ੁਦੀ ਪੰਚਮੀ ਤੋਂ ਚੋਦਾਂ ਤੱਕ ਇਹ ਤਿਉਹਾਰ

ਮਨਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਹਰ ਰੋਜ਼ ਖਿਮਾ, ਨਿਰਲੋਭਤਾ ਆਦਿ ਦਸ ਧਰਮਾਂ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਧਰਮ ਦੀ ਆਰਾਧਨਾ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਨੂੰ ਦਸ ਲਕਸ਼ਨ ਪਰਵ ਆਖਦੇ ਹਨ।

ਭਾਸ਼ਿਮਿ ਸਕ੍ਵੇ ਜੀਕੇ, ਸਕ੍ਵ ਜੀਕਾ ਭਸ਼ਿਮੁ ਮੇ

ਸੇਤ੍ਰੀ ਸੰ ਸਕ੍ਵਭ੍ਰੂ ਕੇਰ ਭਝੰ ਨ ਕੇਭੰ

(ਅਰਥਾਤ ਸਾਰੇ ਜੀਵਾਂ ਤੋਂ ਮੈਂ ਖਿਮਾ ਮੰਗਦਾ ਹਾਂ, ਸਾਰੇ ਜੀਵ ਮੈਨੂੰ ਖਿਮਾ ਕਰਨ।

ਮੇਰੀ ਸਭ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਪ੍ਰਾਣੀਆਂ ਨਾਲ ਦੋਸਤੀ ਹੈ। ਦੁਸ਼ਮਣੀ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਨਹੀਂ।)

ਪਰਿਉਸਨ ਦਾ ਇਹੋ ਮੁੱਖ ਸੰਦੇਸ਼ ਹੈ।

ਦੀਵਾਲੀ :

ਦੀਵਾਲੀ ਤਿਉਹਾਰ ਦਾ ਸਬੰਧ ਭਗਵਾਨ ਮਹਾਵੀਰ ਦੇ ਨਿਰਵਾਣ ਨਾਲ ਹੈ। ਉਸ ਸਮੇਂ ਦੇਵਤਿਆਂ ਤੇ ਮਨੁੱਖਾਂ ਨੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਭ ਨੇ ਕੀਤਾ। ਉਸ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਦੀਵਾਲੀ ਦਾ ਤਿਉਹਾਰ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਇਆ।

ਗਿਆਨ ਪੰਚਮੀ :

ਇਹ ਤਿਉਹਾਰ ਗਿਆਨ ਦੀ ਉਪਾਸਨਾ ਦਾ ਤਿਉਹਾਰ ਹੈ। ਇਹ ਤਿਉਹਾਰ ਕੱਤਕ ਸ਼ੁਦੀ ਪੰਚਮੀ ਦੇ ਦਿਨ ਮਨਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਪੁਰਾਤਨ ਕਾਲ ਵਿੱਚ ਜੈਨ ਸਾਧੂ ਲਿਖਦੇ ਨਹੀਂ ਸਨ। ਉਹ ਆਰਾਮ ਆਦਿ ਸਭ ਗਰੰਥ ਮੂੰਹ ਜਬਾਨੀ ਰੱਟਦੇ ਸਨ, ਯਾਦ ਰੱਖਦੇ ਸਨ। ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਯਾਦਦਾਸ਼ਤ ਕਮਜ਼ੋਰ ਹੋਣ ਲੱਗੀ। ਤਦ ਵੀਰ ਨਿਰਵਾਣ ਸੰਮਤ 980 (ਬਿਕਰਮ ਸੰਨ 510) ਵਿੱਚ ਦੇਵਅਰਧੀਗਣੀ ਸ਼ਮਾਸ਼੍ਰਮਣ ਦੀ ਅੰਗਵਾਈ ਵਿੱਚ ਬੱਲਭੀਪੁਰ ਵਿੱਚ ਲਿਖਣ ਦਾ ਕੰਮ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਇਆ ਅਤੇ ਕੱਤਕ ਸ਼ੁਦੀ ਪੰਚਮੀ ਨੂੰ ਇਹ ਸੰਪੂਰਨ ਹੋਇਆ। ਚੋਮਾਂਸੇ ਦੀ ਬਰਸਾਤ ਕਾਰਨ ਹਥ ਲਿਖਤ ਗਰੰਥਾਂ ਦਾ ਕਿਤੇ ਨੁਕਸਾਨ ਨਾ ਹੋ ਜਾਵੇ, ਇਸ ਲਈ ਸਾਂਝੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਵਰਤ ਤੇ ਉਪਵਾਸ ਕਰਕੇ ਗਿਆਨ ਭੰਡਾਰਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀ ਲੇਖਨਾ (ਝਾੜ ਪੁੰਝ) ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਗਿਆਨ ਪੰਚਮੀ ਨੂੰ ਵਰਤ ਦੇ ਨਾਲ 'ਣਮੋ ਣਾਨੱਸ' ਦੀ ਮਾਲਾ ਵੀ ਫੇਰੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਮੇਨ ਇਕਾਦਸ਼ੀ :

ਜੋ ਸ਼ਰੀਰਧਾਰੀ ਹੈ ਉਹ ਸਾਰੇ ਭੋਜਨ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਪਰ ਭੋਜਨ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ, ਕਿੰਨਾ ਤੇ ਸਿਹਤ ਲਈ ਭੋਜਨ ਕਦੋਂ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ, ਇਹ ਜਾਨਣਾ ਬਹੁਤ ਹੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਸਿਹਤ ਪੱਖੋਂ ਭੋਜਨ ਦੇ ਕਾਰਨਾਂ ਨਾਲ ਕੀਤਾ ਜਾਦਾ ਹੈ।

1. ਸ਼ਰੀਰ ਵਿੱਚ ਜੋ ਕਮਜ਼ੋਰੀ ਆਈ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਲਈ।
2. ਸ਼ਕਤੀ ਦੇ ਵਾਧੇ ਲਈ।

ਜੈਨ ਧਰਮ ਵਿੱਚ ਮਾਸ, ਮੱਛੀ ਅੰਡੇ ਆਦਿ ਤਾਮਸਿਕ ਭੋਜਨ ਦੀ ਸਦਾ ਲਈ ਮਨਾਂਹੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਮਾਸ, ਮੱਛੀ ਅਤੇ ਅੰਡੇ ਇਹ ਗੈਰ ਕੁਦਰਤੀ ਭੋਜਨ ਹਨ। ਇਹ ਅਨੇਕਾਂ ਬਿਮਾਰੀਆਂ ਤੇ ਨੁਕਸ ਪੈਦਾ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਸ਼ਰੀਰ ਸ਼ਾਸਤਰਾਂ ਦੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਤੋਂ ਮਾਸ ਭੋਜਨ, ਮੱਛੀ ਭੋਜਨ ਮਨੁੱਖ ਲਈ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਹਨ। ਮਾਸ ਖਾਣ ਵਾਲੇ ਤੇ ਸ਼ਾਕਾਹਾਰੀ ਦੀ ਸ਼ਰੀਰ ਰਚਨਾ ਵਿੱਚ ਅੰਤਰ ਹੈ। ਮਾਸ ਖਾਣ ਵਾਲੇ ਪਸ਼ੂਆਂ ਦੇ ਨਹੁੰ ਟੇਡੇ ਤੇ ਨੌਕਦਾਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਜਬਾੜੇ ਲੰਬੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਜੀਭ ਰਾਹੀਂ ਚਪਲ ਚਪਲ ਪਾਣੀ ਪੀਂਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਸ਼ਾਕਾਹਾਰੀ ਦੇ ਨਹੁੰ ਤਿੱਖੇ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ। ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਜਬਾੜੇ ਗੋਲ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਬੁੱਲਾਂ ਰਾਹੀਂ ਪਾਣੀ ਪੀਂਦੇ ਹਨ। ਮਾਸਾਹਾਰੀ ਦੀਆਂ ਆਂਤੜੀਆਂ ਛੋਟੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਉਹ ਕੱਚਾ ਮਾਸ ਖਾਂਦੇ ਹਨ।

ਆਧੁਨਿਕ ਵਿਗਿਆਨ ਦੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਤੋਂ ਮਨੁੱਖ ਬਾਂਦਰ ਦਾ ਵਿਕਸਿਤ ਰੂਪ ਹੈ। ਬਾਂਦਰ ਕਦੇ ਮਾਸ ਨਹੀਂ ਖਾਂਦਾ। ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਵੀ ਮਾਸ, ਅੰਡੇ ਆਦਿ ਨਹੀਂ ਖਾਣੇ ਚਾਹੀਦੇ। ਇਸ ਨਾਲ ਉਸ ਦਾ ਆਰਥਿਕ ਪੱਖ ਵੀ ਨੁਕਸਾਨ ਹੈ। ਮਾਸ ਖਾਣ ਨਾਲ ਸ਼ਰੀਰ ਵਿੱਚ ਅਨੇਕਾਂ ਭਿਅਕਰ ਬਿਮਾਰੀਆਂ ਜਨਮ ਲੈਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਮਾਸ ਖਾਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਬੁੱਧੀ ਤੇ ਵੀ ਬੁਰਾ ਅਸਰ ਪੈਂਦਾ ਹੈ।

ਇਸ ਲਈ ਭੋਜਨ ਸਜੰਮ ਰੱਖਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਭੋਜਨ ਨਾਲ ਸ਼ਰਾਬ, ਤੰਬਾਕੂ, ਸਿਗਰਟ, ਚਰਸ, ਅਫੀਮ, ਗਾਂਜਾ, ਐਸ.ਐਸ. ਡੀ., ਮਾਰਜੁਆਨਾ ਆਦਿ ਨਸ਼ੀਲੇ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦਾ ਵੀ ਇਸਤੇਮਾਲ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ। ਇਸ ਨਾਲ ਚਿੰਤਨ ਸ਼ਕਤੀ ਤੇ ਬੁਰਾ ਅਸਰ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਜੈਨ ਧਰਮ ਵਿੱਚ ਭੋਜਨ ਸੁਧੀ ਦੇ ਬਹੁਤ ਜੋਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਸੁਮੇਲ :

ਜੈਨ ਧਰਮ ਦੀ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਤੋਂ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਫਰਾਖ ਦਿਲ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਹ ਧਰਮ ਇੱਕ ਹੀ ਸੱਚ ਨੂੰ ਭਿੰਨ ਭਿੰਨ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਆਂ ਤੋਂ ਵੇਖਦਾ ਹੈ, ਪਰਖਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਅਨੇਕਾਂਤ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੋਂ ਸਭ ਦਾ ਸੁਮੇਲ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਜੈਨ ਧਰਮ ਦਾ ਮੂਲ ਨਾਅਰਾ ਹੈ :

ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਾਤੋ ਨ ਮੇ ਕੀਰੇ , ਨ ਫ਼ੇਬ: ਕਪਿਲਾਦਿਬੁ

ਯੁਕਿਸਦ੍ ਕਚਨੰ ਯਸ੍ਯ , ਤਸ੍ਯੰ ਕਾਰ੍ਯ: ਪਰਿਗ੍ਰਹ:

ਅਰਥਾਤ ਭਗਵਾਨ ਮਹਾਂਵੀਰ ਨਾਲ ਮੇਰਾ ਕੋਈ ਪੱਖਪਾਤ ਨਹੀਂ ਹੈ ਅਤੇ ਕਪਿਲ ਰਿਸ਼ੀ ਨਾਲ ਦਵੇਸ਼ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਜਿਸ ਕਿਸੇ ਦਾ ਬਚਨ ਵੀ ਤਰਕ ਭਰਪੂਰ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਉਪਰੋਕਤ ਸਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਅਸੀਂ ਜੈਨ ਧਰਮ ਦਰਸ਼ਨ, ਜੈਨ ਸਾਹਿਤ ਤੇ ਜੈਨ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀ ਦਾ ਬਹੁਤ ਹੀ ਸੰਖੇਪ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਰੂਪ ਰੇਖਾ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਜਿਸ ਰਾਹੀਂ ਪਾਠਕ ਨੂੰ ਜੈਨ ਧਰਮ ਦੀ ਮਹਾਨਤਾ ਦਾ ਗਿਆਨ ਹੋ ਸਕੇ ਅਤੇ ਜੋ ਗਲਤ ਧਾਰਨਾਵਾਂ ਹਨ, ਉਹ ਦੂਰ ਹੋ ਸਕਣ। ਇਹ ਸੱਚ ਹੈ ਕਿ ਜੈਨ ਧਰਮ ਦੇ ਪਰੋਕਾਰ ਹੋਰ ਮੱਤ ਦੇ ਪਰੋਕਾਰਾਂ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਗਿਣਤੀ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਹਨ, ਪਰ ਜਿੰਨੇ ਵੀ ਜੈਨ ਧਰਮ ਦੇ ਪਰੋਕਾਰ ਹਨ ਉਹ ਭਾਰਤ ਦੇ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਨਾਗਰਿਕ ਹਨ, ਉਚੇ ਦਰਜੇ ਦੇ ਵਿਉਪਾਰੀ ਅਤੇ ਵਿਦਵਾਨ ਵਰਗ ਦੇ ਲੋਕ ਹਨ। ਜੈਨ ਧਰਮ ਕਠਿਨ ਸਾਧਨਾਂ ਦੇ ਨਿਅਮਾਂ ਕਾਰਣ ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚ ਨਾ ਫੈਲ ਸਕਿਆ। ਪਰ ਇਹ ਗੱਲ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਹੈ ਕਿ ਜੈਨ ਧਰਮ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤ ਇੰਨੇ ਵਿਗਿਆਨਕ ਅਤੇ ਬੁੱਧੀ ਤੇ ਉਤਰਨ ਵਾਲੇ ਹਨ ਕਿ ਜੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਧਾਰਨ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਸੰਸਾਰ ਦੀਆਂ ਕਈ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਸੁਲਝ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਹੋ ਕਾਰਨ ਹੈ ਕਿ ਅਜੋਕੇ ਯੁੱਗ ਦੇ ਇੱਕ ਮਹਾਨ ਚਿੰਤਕ ਬਰਨਾਰਡ ਸ਼ਾਅ ਨੇ ਆਖਿਆ ਸੀ “ਜੇ ਮੇਰਾ ਦੁਬਾਰਾ ਜਨਮ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਮੈਂ ਜੈਨ ਕੁਲ ਵਿੱਚ ਜਨਮ ਲੈਣਾ ਪਸੰਦ ਕਰਾਂਗਾ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਜਨਮ ਲੈ ਕੇ ਮੈਂ ਅਧਿਆਤਮਕ ਸਾਧਨਾ ਸਹਿਜ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਕਰ ਸਕਾਂ।”

ਜੈਨ ਪਰਿਭਾਸ਼ਕ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼

- ਅਕਰਮ ਭੂਮੀ** : ਹਥਿਆਰ, ਸਿਆਹੀ, ਖੇਤੀ ਆਦਿ ਕੰਮਾਂ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਭੂਮੀ
- ਅਗਾਰੀ** : ਅਗਾਰ ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ। ਘਰ ਸਮੇਤ ਜੋ ਹੈ ਉਹ ਗ੍ਰਹਿਸਥ ਜਾਂ ਸ੍ਵਾਵਕ ਅਗਾਰੀ ਹੈ।
- ਅਘਾਤੀ ਕਰਮ** : ਜੀਵ ਦੇ ਜੀਵ ਵਾਲੇ ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਘਾਤ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਕਰਮ, ਉਸ ਕਾਰਨ ਆਤਮਾ ਨੂੰ ਸ਼ਰੀਰ ਦੇ ਕੈਦ ਵਿੱਚ ਰਹਿਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਵੈਦਨੀਆ, ਆਯੂ, ਨਾਮ ਤੇ ਗੋਤਰ ਕਰਮ ਅਘਾਤੀ ਹੈ।
- ਅੰਗ ਪ੍ਰਵਿਸ਼ਟ** : ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ਾਸਤਰਾਂ ਦੀ ਰਚਨਾ ਅਰਥ ਦੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਤੋਂ ਤੀਰਥੰਕਰ ਅਤੇ ਸੂਤਰ ਦੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਤੋਂ ਗਣਧਰ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ ਆਚਾਰੰਗ ਆਦਿ। ਇਹ 12 ਆਗਮ ਹਨ।
- ਅੰਗ ਬਾਹਰ** : ਗਣਧਰਾਂ ਦੇ ਚੇਲੇ ਆਚਾਰੀਆ ਰਾਹੀਂ ਥੋੜੀ ਖੁੱਧੀ ਚੇਲਿਆਂ ਦੇ ਭਲੇ ਲਈ ਕੀਤੀ ਸ਼ਾਸਤਰ ਰਚਨਾਵਾਂ ਜਿਵੇਂ, ਉਪਪਾਤਿਕ, ਰਾਜਪ੍ਰਸਨੀਆ, ਆਦਿ ਆਗਮ।
- ਅਚੇਲਕ** : ਥੋੜੇ ਕੱਪੜੇ ਧਾਰਨ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਜਾਂ ਜਿਸਦੇ ਕੋਲ ਕੋਈ ਕੱਪੜਾ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਅਚੋਰਿਆ

ਮਹਾਂਵਰਤ

ਕਿਸੇ ਵੀ ਥਾਂ ਤੇ ਰੱਖੇ ਹੋਏ ਭੁੱਲ ਕਾਰਨ
ਜਾਂ, ਡਿਗੇ ਹੋਏ ਦਰਵ ਨੂੰ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰਨ
ਦੀ ਇੱਛਾ ਨਾ ਕਰਨਾ

ਅਜੀਵ

: ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਚੇਤਨਾ ਪਾਈ ਜਾਵੇ।

ਅਗਿਆਨ

: ਮਿਥਿਆਤਵ ਦੇ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਣ ਤੇ ਹਾਜ਼ਰ
ਗਿਆਨ ਹੀ ਅਗਿਆਨ ਹੈ

ਅਣੂ

: ਜੋ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਮਾਤਰ ਦੇ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਸਪਰਸ਼
(ਛੋਹ) ਆਦਿ ਪਰਿਆਏ (ਆਕਾਰ) ਤੋਂ
ਉਤਪਨ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਸਮਰਥ ਹੈ ਅਜਿਹੇ
ਪੁਦਗਲ ਦੇ ਅਵਿਨਾਸ਼ੀ (ਨਾ ਵੰਡੇ ਜਾ
ਸਕਣ ਵਾਲੇ) ਅੰਸ਼ ਨੂੰ ਅਣੂ ਆਖਦੇ ਹਨ।

ਅਣੂਵਰਤ

: ਹਿੰਸਾ, ਝੂਠ, ਚੋਰੀ, ਕੁਸ਼ੀਲ ਤੇ ਪਰਿਗ੍ਰਹਿ,
ਇਨ੍ਹਾਂਸਬੁਲ (ਮੋਟੇ) ਪਾਪ ਦਾ ਤਿਆਗ
ਅਣੂਵਰਤ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ

ਅਤਿਚਾਰ

: ਚਾਰਿਤਰ ਸਬੰਧੀ ਦੋਸ਼ਾਂ ਦੇ ਨਾਉਂ ਜਾਂ ਵਰਤ
ਦਾ ਇੱਕ ਦੋਸ਼ ਦਾ ਭੰਗ ਹੋਣਾ ਅਤਿਚਾਰ ਹੈ।

ਅਧਰਮ ਦਰਵ

: ਜੋ ਖੁਦ ਠਹਿਰਦਾ ਹੋਏ ਜੀਵ ਤੇ ਪੁਦਗਲਾਂ
ਦਰਵਾਂ ਨੂੰ ਠਹਿਰਨ ਵਿੱਚ ਸਹਾਇਕ ਹੁੰਦਾ ਹੋਵੇ।

ਅਨੰਤ

: ਆਯਰਹਿਤ (ਆਮਦਨਰਹਿਤ) ਅਤੇ
ਲਗਾਤਾਰ ਖਰਚ ਹੋਣ ਤੇ ਵੀ ਜੋ ਰਾਸ਼ੀ
ਸਮਾਪਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਜੋ ਰਾਸ਼ੀ
ਇੱਕ ਮਾਤਰ ਕੇਵਲ ਗਿਆਨ ਦਾ ਹੀ ਵਿਸ਼ਾ
ਹੋਵੇ ਉਹ ਅਨੰਤ ਅਖਵਾਉਂਦੀ ਹੈ।

- ਅਨੰਤ ਕਾਇਆ** : ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਅਨੰਤ ਜੀਵਾਂ ਦਾ ਇੱਕ ਸਾਧਾਰਨ ਸ਼ਰੀਰ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਜੋ ਆਪਣੇ ਮੂਲ ਸ਼ਰੀਰ ਨੂੰ ਛਿੰਨ ਭਿੰਨ ਹੋ ਕੇ ਵੀ ਦੁਬਾਰਾ ਉਗ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।
- ਅਨੰਤਾਨੂਬੰਧੀ** : ਜਿਸ ਦੇ ਪੈਦਾ ਹੋਣ ਤੇ ਸਮਿਆਂਕ ਦਰਸ਼ਨ ਉਤਪਨ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਜੋ ਉਤਪਨ ਹੋ ਚੁੱਕਾ ਹੈ ਅਤੇ ਨਸ਼ਟ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਦੂਸਰੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ ਅਨੰਤ ਜਨਮਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਪਰਾ ਨੂੰ ਚਾਲੂ ਰੱਖਣ ਵਾਲੇ ਕਸ਼ਾਏ ਨੂੰ ਅਨੰਤਾਨੂਬੰਧੀ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।
- ਅਨੁਪਰੇਕਸ਼ਾ** : ਸ਼ਰੀਰ ਆਦਿ ਦੇ ਸੁਭਾਅ ਦਾ ਚਿੰਤਨ ਕਰਨ ਜਾ ਪੜ੍ਹਨਾ ਅਰਥ ਦਾ ਮਨ ਵਿੱਚ ਅਭਿਆਸ ਕਰਨਾ ਅਨੁਪਰੇਕਸ਼ਾ ਸਵਾਧਿਆਏ ਹੈ।
- ਅਨੇਕਾਂਤ** : ਇਕ ਵਸਤੂ ਵਿੱਚ ਮੁੱਖਤਾ ਅਤੇ ਗੁਪਤ ਪੱਖਾਂ ਹਾਂ ਤੇ ਨਾ ਆਦਿ ਆਪਣੀ ਵਿਰੋਧੀ ਧਰਮਾਂ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਅਨੇਕਾਂਵਾਦ ਹੈ।
- ਅੰਤਰਾਏ ਕਰਮ** : ਜੋ ਕਰਮ ਦਾਤਾ ਤੇ ਵਸਤੂ ਆਦਿ ਵਿਚਕਾਰ ਰੁਕਾਵਟ ਪਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਅੰਤਰਾਏ ਕਰਮ ਹੈ।
- ਅਨਯਤਵਭਾਵਨਾ** : ਜੀਵ ਦੇ ਸ਼ਰੀਰ ਵਿੱਚ ਅੱਡ ਹੋਣ ਤੇ ਉਸ ਸ਼ਰੀਰ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਪੁੱਤਰ, ਮਿੱਤਰ, ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰ ਆਦਿ ਉਸ ਤੋਂ ਅੱਡ ਹਨ। ਜੀਵ ਦਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਕਿਸੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਦਾ ਸਬੰਧ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਭਾਵਨਾ

ਅਨਯਤਵ ਭਾਵਨਾ ਹੈ।

ਆਪਰਿਗ੍ਰਹਿ : ਮੋਹ ਦੇ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਣ ਤੇ ਇਹ ਮੇਰਾ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਮਮਤਾ ਭਾਵ ਦੀ ਬੁੱਧੀ ਪਰਿਗ੍ਰਹਿ ਹੈ ਅਤੇ ਪਰਿਗ੍ਰਹਿ ਤੋਂ ਛੁਟਕਾਰਾ ਅਪਰਿਗ੍ਰਹਿ ਹੈ।

ਅਪ੍ਰਮਤ ਸੰਯਤ : ਸੁਭ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਪ੍ਰਮਾਦਾਂ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਅਤੇ ਵਰਤ, ਗੁਣ, ਸ਼ੀਲ ਤੋਂ ਯੁਕਤ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਲੀਨ, ਅਜੇਹੇ ਸ੍ਰਮਣ ਅਪ੍ਰਮਤ ਸੰਯਤ ਹਨ।

ਅਯੋਗੀ ਕੇਵਲੀ : ਜੋ ਸ਼ਕਲ ਧਿਆਨ ਰੂਪ ਅੱਗ ਤੋਂ ਘਾਤੀਆ ਕਰਮਾਂ ਨੂੰ ਨਸ਼ਟ ਕਰਕੇ, ਯੋਗ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਉਹ ਅਯੋਗ ਕੇਵਲੀ ਜਾਂ ਅਯੋਗੀ ਕੇਵਲੀ ਹੈ।

ਅਰਧ ਮਾਰਾਧੀ ਭਾਸ਼ਾ : ਜੋ ਭਾਸ਼ਾ ਮਰਧ ਦੇ ਅੱਧੇ ਹਿੱਸੇ ਵਿੱਚ ਬੋਲੀ ਜਾਂਦੀ ਸੀ ਜਾਂ ਜੋ ਅਠਾਰ੍ਹਾਂ ਦੇਸ਼ਾਂ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਨਿਯਤ ਸੀ, ਉਸ ਦਾ ਨਾਉਂ ਅਰਧ ਭਾਗ ਹੈ।

ਅਲੋਕ : ਲੋਕ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵੀ ਅਨੰਤ ਆਕਾਸ਼ ਹੈ ਉਹ ਸਭ ਅਲੋਕ ਆਕਾਸ਼ ਜਾਂ ਅਲੋਕ ਹੈ।

ਅਵਸਪਰਣੀ : ਜਿਸ ਕਾਲ ਵਿੱਚ ਜੀਵਾਂ ਦੇ ਅਨੁਭਵ, ਉਮਰ, ਪ੍ਰਮਾਣ ਤੇ ਸਰੀਰ ਆਦਿ ਘੱਟਦੇ ਹਨ ਉਹ ਅਵਸਪਰਣੀ ਕਾਲ ਹੈ।

ਅਵਿਰਤੀ : ਹਿੰਸਾ ਆਦਿ ਪਾਪਾਂ ਤੋਂ ਨਿਵਰਤ ਹੋਣ ਦਾ ਨਾਉਂ ਵਿਰਤਿ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਵਿਰਤਿ ਦੀ ਘਾਟ ਅਵਿਰਤਿ ਹੈ।

- ਅਸਾਤਾ ਵੇਦਨੀਆਂ :** ਜਿਸ ਕਰਮ ਦਾ ਵੇਦਨ-ਅਨੁਭਵ ਦੁੱਖ ਨਾਲ ਭੋਗਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਉਹ ਅਸਾਤਾ ਵੇਦਨੀਆਂ ਹੈ।
- ਅਸਤੀਕਾਏ :** ਅਨੇਕ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ੀ ਦਰਵਾਂ ਨੂੰ ਅਸਤੀਕਾਏ ਆਖਦੇ ਹਨ।
- ਆਕਾਸ਼ :** ਜੋ ਧਰਮ, ਅਧਰਮ, ਕਾਲ, ਪੁਦਗਲ ਅਤੇ ਸਾਰੇ ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ ਸਥਾਨ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਉਹ ਆਕਾਸ਼ ਹੈ।
- ਆਚਾਰ :** ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਸ੍ਰਮਣਾ ਦੇ ਆਚਾਰ, ਭਿਕਸ਼ਾ ਵਿਧੀ, ਵਿਨੇ, ਫਲ, ਸਿੱਖਿਆ, ਭਾਸ਼ਾ, ਅਭਾਸ਼ਾ, ਚਰਨ, ਕਰਨ, ਸਜੰਮਯਾਤਰਾ ਆਦਿ ਦਾ ਕਥਨ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਦਾ ਨਾਂ ਆਚਾਰ ਹੈ।
- ਆਯੰਵਿਲ :** ਜਿਸ ਵਿਚ ਬਿਗੇ (ਚਿਕਨੇ), ਦੁੱਧ, ਦਹੀਂ, ਤੇਲ ਅਤੇ ਮਿਠਾਈ ਤਿਆਗ ਕੇ ਕੇਵਲ ਦਿਨ ਵਿੱਚ ਇਕ ਵਾਰ ਰੁੱਖਾ ਰਸਰਹਿਤ ਅੰਨ ਖਾਧਾ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਗਰਮ ਪਾਣੀ ਪੀਤਾ ਜਾਵੇ ਇਹ ਆਯੰਵਿਲ ਹੈ।
- ਆਯੁਕਰਮ :** ਨਰਕ ਆਦਿ ਗਤੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਾਉਣ ਵਾਲੇ ਕਰਮ ਨੂੰ ਆਯੁਕਰਮ ਆਖਦੇ ਹਨ।
- ਆਲੋਚਨਾ :** ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਸਰਲ ਭਾਵ ਤੋਂ ਆਪਣੇ ਦੋਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਨਾ।
- ਆਵਸ਼ਯਕ :** ਜੋ ਜ਼ਰੂਰੀ ਕਰਨ ਯੋਗ ਹੈ ਉਹ ਆਵਸ਼ਯਕ ਪ੍ਰਤਿਕ੍ਰਮਣ ਹੈ।
- ਆਸ਼ਰਫ :** ਮਨ, ਬਚਨ ਅਤੇ ਕਾਇਆ ਦੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਰੂਪ

ਜੋ ਯੋਗ ਹੈ ਉਹ ਆਸ਼ਰਵ ਹੈ। ਅਰਥਾਤ ਜਿਸ ਵਿਚ ਕਰਮ ਪ੍ਰਭਾਵ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਉਹ ਮਿਥਿਆਤਵ ਅਵਰਤ ਆਦਿ ਆਸ਼ਰਵ ਹਨ।

ਇੰਦਰੀਆਂ : ਧਰਮ ਸ਼ਕਤੀ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਆਤਮਾਂ ਨੂੰ ਇੰਦਰ ਕਿਹਾ ਹੈ। ਉਹ ਇੰਦਰ ਜਿਸਦੇ ਰਾਹੀਂ ਸੁਣਦਾ ਹੈ, ਦੇਖਦਾ ਹੈ, ਸੁੰਘਦਾ ਹੈ, ਚਖਦਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਸਪਰਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਇੰਦਰੀਆਂ ਹਨ। ਦੂਸਰੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ ਜੋ ਜੀਵ ਨੂੰ ਅਰਥ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਵਿੱਚ ਨਮਿਤ (ਕਾਰਣ) ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਉਹ ਇੰਦਰੀਆਂ ਹਨ।

ਈਰੀਆ ਸਮਿਤਿ : ਦਿਨ ਵਿੱਚ ਠੀਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇਖਦੇ ਹੋਏ ਵਿਵੇਕ ਪੂਰਵਕ ਚਲਣਾ ਈਰੀਆ ਸਮਿਤਿ ਹੈ।

ਉਤਰਾਧਿਐਨ : ਸਿਲਸਿਲੇ ਪੱਖੋਂ ਆਚਾਰੰਗ ਤੋਂ ਉਤਰ (ਬਾਅਦ) ਪੜ੍ਹਿਆ ਜਾਣ ਵਾਲਾ ਆਗਮ (ਸ਼ਾਸਤਰ)

ਉਤਸਵਪਰਨੀ : ਜਿਸ ਕਾਲ ਵਿੱਚ ਜੀਵਾਂ ਦੀ ਉਮਰ ਸ਼ਰੀਰ ਦੀ ਉਚਾਈ ਅਤੇ ਸ਼ਕਲ ਆਦਿ ਵਿੱਚ ਲਗਾਤਾਰ ਵਾਧਾ ਹੋਵੇ ਉਸ ਨੂੰ ਉਤਸਵਪਰਨੀ ਕਾਲ ਆਖਦੇ ਹਨ।

ਉਪਯੋਗ : ਬਾਹਰਲੇ ਅਤੇ ਅੰਦਰਲੇ ਕਾਰਣ ਬਸ, ਜੋ ਚੇਤਨਤਾ, ਤੇ ਚਲ ਕੇ ਜੋ ਪਰਿਣਾਮ ਪੈਂਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਉਹ ਉਪਯੋਗ ਹੈ।

ਉਪਸ਼ਮ : ਆਤਮਾ ਦੇ ਕਾਰਣ ਕਰਮ ਫਲ ਦੇਣ ਦੀ

ਸ਼ਕਤੀ ਦੇ ਪ੍ਰਗਟ ਨਾ ਹੋਣ ਨੂੰ ਉਪਸ਼ਮ
ਆਖਦੇ ਹਨ।

ਉਪਾਸਕਦਸ਼ਾ : ਜਿਸ ਅੰਗ ਵਿੱਚ ਸ੍ਰਮਣੋ ਉਪਾਸ਼ਕ (ਸ੍ਰਾਵਕ)
ਦੇ ਅਣੂਵਰਤ, ਗੁਣਵਰਤ, ਪੋਸ਼ਧ, ਵਰਤ
ਦੀ ਵਿਧੀ ਤੇ ਪ੍ਰਤਿਮਾਵਾਦੀ ਦੀ ਚਰਚਾ ਹੈ।

ਉਰਧਵ ਲੋਕ : ਮੱਧ ਲੋਕ ਦੇ ਉਪਰ ਜੋ ਖੜੇ ਹੋਏ ਮਰਿਦੰਗ
ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਲੋਕ ਹੈ ਉਹ ਉਰਧਵਲੋਕ ਹੈ।

ਰਿਜੂ ਸ਼ੁਤਰ : ਤਿੰਨੋਂ ਕਾਲ ਦੇ ਵਿਸ਼ਿਆ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ, ਜੋ
ਕੇਵਲ ਵਰਤਮਾਨ ਕਾਲ ਭਾਵ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇ ਨੂੰ
ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰਦਾ ਹੈ ਉਹ ਰਿਜੂ ਸਤਰਨਯ ਹੈ।

ਏਕ ਇੰਦਰੀਆਂ : ਉਹ ਜੀਵ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਕ ਇੰਦਰੀ ਜਾਤੀ
ਨਾਮ ਕਰਮ ਦਾ ਉਦਯ (ਪ੍ਰਗਟ) ਹੁੰਦਾ ਹੈ
ਅਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਸਪਰਸ਼ ਇੰਦਰੀ ਹੀ
ਪਾਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਐਵਮਭੂਤਨਯ : ਜੋ ਦਰਵ ਜਿਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਕ੍ਰਿਆ ਵਿੱਚ
ਬਦਲਦਾ ਹੋਵੇ ਉਸ ਦਾ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਿਸ਼ਚੇ
ਕਰਾਉਣ ਵਾਲੇ ਨਯ ਨੂੰ ਐਵਮਭੂਤਨਯ
ਆਖਦੇ ਹਨ।

ਏਸ਼ਨਾਸਮਿਤੀ: ਕਰਨਾ, ਕਰਾਉਨਾ ਤੇ ਕਰਦੇ ਦੀ ਹਮਾਹਿਤ
ਕਰਦੇ ਸਮੇਂ ਦੋਸ਼ਾਂ ਤੋਂ ਰਹਿਤ, ਦੂਸਰੇ ਦੇ
ਰਾਹੀਂ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਪ੍ਰਾਸ਼ਕ (ਜੀਵ ਰਹਿਤ)
ਅਤੇ ਸ਼ੁੱਧ ਭੋਜਨ ਨੂੰ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰਨਾ
ਸਮਿਤੀ ਹੈ।

ਕਰਮ : ਮਿਥਿਆਤਵ, ਅਵਿਰਤ, ਪ੍ਰਮਾਦ, ਕਸ਼ਾਏ
ਤੇ ਯੋਗ ਦੇ ਨਮਿਤ ਹੋਈ ਜੀਵ ਦੀ ਹਰਕਤ

ਰਾਹੀਂ ਖਿੱਚ ਦਾ ਕਾਰਨ ਤੇ ਬੰਧਨ ਦੇ ਯੋਗ ਪੁਦਗਲ ਪਰਮਾਣੂ ਕਸ਼ਾਏ ਆਤਮ ਗੁਣਾ ਨੂੰ ਨਸ਼ਟ ਕਰੇ ਜਾਂ ਜਿਸ ਰਾਹੀਂ ਜਨਮ ਮਰਨ ਰੂਪ ਸੰਸਾਰ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਸਮਿੱਅਕਤਵ, ਦੇਸ਼ ਚਰਿੱਤਰ, ਸ਼ਕਲ ਚਰਿੱਤਰ ਨੂੰ ਨਾ ਹੋਣ ਦੇਵੇ ਉਹ ਕਸ਼ਾਏ ਹੈ ਕਸ਼ਾਏ ਮੋਹਨੀਆਂ ਕਰਮ ਦੇ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਣ ਤੇ ਸੰਸਾਰ ਵਾਧੇ ਦੇ ਕਾਰਨ ਰੂਪ ਮਾਨਸਿਕ, ਇਕਾਰ ਕਸ਼ਾਏ ਹੈ। ਦੂਸਰੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ ਸਮਭਾਵ ਦੇ ਮਰਿਆਦਾ ਨੂੰ ਤੋੜਨਾ ਚਰਿੱਤਰ ਮੋਹਨੀਆ ਦੇ ਉਦੇ (ਪ੍ਰਗਟ) ਹੋਣ ਤੋਂ ਖਿਮਾ, ਵਿਨੈ, ਸੰਤੋਖ ਆਦਿ ਆਤਮਿਕ ਗੁਣਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਗਟ ਨਾ ਹੋਣ ਦੇ ਨਾ ਕਸ਼ਾਏ ਹੈ।

ਕਾਈਆ ਗੁਪਤੀ : ਸੌਣ, ਆਸਨ, ਆਦਾਨ-ਨਿਕਸ਼ੇਪ, ਸਥਾਨ ਤੋਂ ਚਲਨ ਆਦਿ ਕ੍ਰਿਆਵਾਂ ਦੇ ਕਰਦੇ ਸਮੇਂ ਸਰੀਰ ਦੀ ਹਰਕਤ ਕਾਬੂ ਰੱਖਣਾ, ਸਾਵਧਾਨੀ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੰਮਾਂ ਨੂੰ ਕਰਨਾ ਕਾਇਆ ਗੁਪਤੀ ਹੈ।

ਕਾਰਮਣ : ਜੋ ਸਭ ਸਰੀਰਾਂ ਦੀ ਉਤਪਤੀ ਦਾ ਬੀਜ ਸਰੀਰ ਹੈ ਉਸ ਦਾ ਕਾਰਣ ਕਾਰਮਣ ਸਰੀਰ ਹੈ।

ਕਾਲ : ਜੋ ਪੰਜ ਰੰਗ, ਪੰਜ ਰਸ, ਦੋ ਗਧੇ, 8 ਸਪਰਸ਼ਾਂ ਤੋਂ ਰਹਿਤ, ਛੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਲਾਭ ਹਾਨੀ ਤੇ ਵਾਧਾ ਸਵਰੂਪ, ਅਗੁਰੂ-ਲਘੂ (ਭਾਰ ਰਹਿਤ ਤੋਂ ਛੋਟਾ) ਗੁਣਾਂ ਵਾਲਾ ਹੋ ਕੇ ਖੁਦ ਵੀਤਦਾ ਅਤੇ ਖੁਦ ਹੋਰ ਪਰਿਣਮਤ